

TARİKAT, İSYAN VE SİYASET ÜÇGENİNDE ORTADOĞU'NUN ASİ AŞİRETİ: BARZANİLER

REBELLIOUS MIDDLE ASIAN TRIBE IN THE TRIANGLE OF SECT, REVOLT AND POLITICS: BARZANIS

Özkan ÜNAL

E.G.M., Ankara / TÜRKİYE, ozkan.u@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7627-9317

ÖZET

Adını Irak'ın kuzeyinde bulunan Barzan Köyü'nden alan Barzani Aşireti, bu bölgede yaşayan Kürt aşiretleri arasında en önemlisi ve en tanınmışıdır. Başlangıçta dağlık bir köyde yaşayan küçük bir Kürt aşireti olarak tarih sahnesine çıkan Barzaniler, aşiret liderlerinin Nakşibendi tarikatının halifeliğini üstlenmeleriyle bölgede güçlü ve etkin hale gelmişlerdir. Elde ettikleri bu güç ve etkiyle Barzani Aşireti liderlerinin tarikat şeyhliğinden gelen nüfuzu sadece aşiretin merkezi olan Barzan Köyü'nde değil genel olarak bölgede yaşayan bütün Kürtler üzerinde giderek sosyo-politik alanlarda kendini göstermiştir. Nitekim XX. yüzyılın başlarından itibaren birçok ayaklanmaya öncülük etmişler, Kürtler ile ilgili Irak nezdinde ulusal ve Irak'a komşu diğer ülkelerdeki Kürtler açısından da uluslararası meselelerde her zaman var olmuşlardır. Bu bağlamda, bu çalışma ile Barzani ailesinin tarihsel kökenine inilecek ve aşiretin liderlik ettiği ilk isyandan yeniden gündeme gelmelerine neden olan bağımsızlık referandumuna kadar olan ayrılıkçı faaliyet ve çabaları detaylı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Barzaniler, Barzani Aşireti, Yahudi Barzaniler, Molla Mustafa Barzani

ABSTRACT

Barzani Tribe, whose name stems from the Barzan Village in the north of Iraq, is the most significant and well known among the Kurdish tribes living in this region. The Barzans, who initially settled on the stage of history as a small Kurdish tribe living in a mountainous village, became robust and ascendant in the region by the tribal leaders taking on the caliphate of the Naqshbandi order. With this power and influence they have obtained, the influence of Barzani tribal leaders from the sectarian sheikhs has been increasingly manifested in socio-political areas not only in the Barzan Village, the center of the tribe, but on all Kurds living in the region in general. As a matter of fact, since the beginning of the 20th century they have pioneered many uprisings and they have always existed in national issues in terms of the Kurds in Iraq and in international ones in other countries neighboring Iraq. In this context, with this study, the historical origin of the Barzani family will be descended and from the first separatist activities and efforts to the independence referendum, that led by the Tribe, will be discussed in detail.

Key Words: Barzanis, Barzani Tribe, Jewish Barzanis, Mullah Mustafa Barzani

1. GİRİŞ

“Bundan sonra Bağdat yönetimiyle olan münasebetlerimiz ancak iyi komşuluk ilişkileri esasında olabilir” demişti Mesud Barzani, 25 Eylül 2017 tarihinde yapılması planlanan bağımsızlık referandumundan hemen önce. Nitekim referandum planlan tarihte yapıldı, ancak yapılan planlar ve hesaplar Mesud Barzani'nin öngördüğü şekilde gerçekleşmedi. Referandum sonucunda oylamaya katılanların %93.2'sinin bağımsızlık yönünde “evet” oyu kullandığı açıklansa da, bu sonuç istatistiksel bir veri olmaktan öteye gidemedi. Zira referandum sonuçları, Bağdat Merkezî Yönetimi tarafından kabul edilmediği gibi, İsrail dışında uluslararası alanda da bir destek bulamadı. Hatta Kuzey Irak'taki bölgesel yönetim, özerklikten dolayı sahip olduğu birçok tasarrufu da (sınır kapılarının kontrolü, petrol

kuyularının işletilmesi vb.) merkezi yönetime kaptırdı. Özetle Barzanilerin bağımsız Kürdistan hayali bir kez daha hüsrarla sonuçlandı.

Kürtler ve Kürtçülük açısından Barzanilerin çok önemli ve etkin bir yere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Öyle ki “Kürt” ismi anıldığında Barzani Ailesi akla ilk gelen aşiretlerin başında yer alır. Bu durum Barzanilerin XIX. yüzyıldan beri, yaklaşık iki yüz yıldır Kürtlerle ilgili her meselede var olmalarından kaynaklanmaktadır. Türkiye, İran, Suriye ve Irak gibi Kürt toplulukların yoğun olarak yaşadığı yerlerde meydana gelen isyan, başkaldırı, anarşi ve bağımsızlık mücadelesi gibi faaliyetlerin bir tarafında mutlaka Barzaniler yer almış; ancak şimdiye kadar bu faaliyetlerin hepsi muhatap devletler tarafından bertaraf edilmiştir. Yukarıda Barzanilerin bağımsız Kürdistan hayalinden bahsederken “bir kez daha” ibaresinin kullanılması bu nedendir.

Bu kapsamda son dönemde yapılan bağımsızlık referandumu ve Mesud Barzani’nin söylemleri ile tekrar güdeme gelen Barzani Ailesi’nin tarihi serüveni bu çalışmanın ana temasını oluşturacaktır. İlk olarak Barzan-i adının etimolojisi üzerinde durularak Barzani ailesinin kökenine inilecek, sonrasında ise ailenin fertlerine, yaşam tarzlarına ve dini eğilimlerine değinilecektir. Son olarak Barzanilerin bugüne değin içinde yer aldığı isyan hareketleri ve bağımsız bir Kürdistan kurma çabaları detaylı bir şekilde incelenecektir.

2. BARZAN ADININ ETİMOLOJİSİ VE BARZANİ AİLESİ

Encyclopaedia Iranica’da “köyün bir bölümü, mahalle veya cadde” anlamlarına geldiği belirtilen Barzan (<http://www.iranicaonline.org/articles/barzan-part-of-a-town-quarter-mahalla-street-kuca> 13.12.2017) Irak’ın kuzeyinde, Hakkari yakınlarındaki dağlık bir bölgede yer alan bir köyün adıdır. Barzan Köyü’nün ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir; bununla birlikte Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bir bölgede yer almasından mütevellit şimdiye kadar birçok Kürt aşiretinin yerleşim yeri olmuştur. Bu aşiretlerden en önemlisi de ismini yaşadığı Barzan köyünden alan Barzani aşiretidir.

Osmanlı kaynaklarına göre Musul vilayetine bağlı Zibar nahiyesinin merkezini oluşturan Barzan, 1909’da üçüncü sınıf bir kazaya dönüştürülmüştü. Barzan kazası ve civarında Barzan, Zibar, Beçil ve Fakih Abdurrahman aşiretleri yaşamaktaydı ve bu aşiretler arasında sık sık anlaşmazlıklar yaşanırdı (Uçar, 2002: 16-17). Barzan tarihinin büyük bir kısmını Barzani aşiretinin reisleri ile Zibari ağaları arasındaki çatışmalar oluşturmaktadır (Bruinessen, 2015: 344). Öyle ki, Barzani aşiretinin liderleri, aşiret mensubu olmayan Zibari köylülerini bölgenin ağalarına karşı koruyarak yaşanan bir dizi çatışmadan sonra tüm Zibari bölgesinin kontrolünü ele geçirmişlerdi (Jwaideh, 2006: 49). Böylelikle Barzani aşiretinin bölgede yaşayan Kürt aşiretleri ve herhangi bir aşirete bağlı olmayan Kürt toplulukları üzerindeki etkisi hissedilir bir şekilde artmaya başladı.

Barzanilerin etkin bir biçimde tarih sahnesine çıkışı XX. yüzyılın başlarına denk gelse de, aşiretin Kürtler arasındaki etkisini anlamak için 1800’lü yıllara gitmek gerekir. Zira Barzani aşiretinin bölgede güç kazanıp büyümesi aşiret önderlerinin dönem itibarıyla Sünni Kürtler arasında yaygın olarak itibar gören Nakşibendi tarikatının sosyal ve politik gücünün iyi bir şekilde kullanmalarından kaynaklanmıştır.

Nakşibendi tarikatının Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde nüfuz sahibi olmasında Mevlana Halid al-Bağdadi’nin (al-Kürdi olarak da bilinir) rolü yadsınamaz bir gerçektir. Al-Bağdadi 1809 yılında Hindistan’a giderek burada bölgenin önde gelen Sufilerinden olan Abdullah Devlevi’den iki yıl boyunca eğitim aldı. İki yıl sonra 1811’de, Devlevi’den icazet alarak geri dönen al-Bağdadi hocasının halifesi olarak Nakşibendi tarikatının öğretilerini Kürtler arasında yaymaya başladı (Bruinessen, 2015: 84-85). Al-Bağdadi’nin Irak’ın kuzeyi başta olmak üzere Doğu Anadolu ve Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki en önemli halifeleri Nehriler ve Palulu Şeyh Ali Septi (Şeyh Said’in dedesi)’dir. Nehrilerden Seyyid Taha el-Nehri, tasavvufa yakın ilgi göstererek Barzan’da bir tekke kuran Şeyh Taceddin’e Nakşibendi halifeliği vermişti. Bu durum Barzani aşireti liderlerine bölgede etkin olabilmek adına önemli bir güç ve nüfuz kaynağı oldu ve Şeyh Taceddin’in ölümünden sonra yerine oğlu Şeyh I. Abdüsselam geçti (Bilgin, 1992: 12). Aşiret çatışmaları ve toplumsal kargaşanın yoğun olarak yaşandığı bir dönemde babasının halefi olarak Barzan’da şeyh olan I. Abdüsselam, politik açıdan Nehrilerden Şeyh Ubeydullah’ın rakibi oldu. Müridleri Şeyhi mehdi olarak kabul ettiler ve İstanbul’a giderek halife koltuğuna oturmasını istediler. Ancak bu talebe sıcak bakmayan Şeyh müridleri tarafından dövüldü.

Hatta rivayet edilmektedir ki, bu olaydan sonra hayal kırıklığı yaşayan müridleri Şeyhin gerçek mehdi olup olmadığını anlamak için pencereden atarak ölümüne sebep oldular (Bruinessen, 2015: 373). Şeyh I. Abdüsselam'ın ölümünden sonra yerine halefi Şeyh Muhammed geçti. Şeyh Muhammed kekeme olmasına rağmen iyi yetişmiş bir mollaydı ve bölge halkının bu nitelikteki insanlara atfettiği “yarı molla” sıfatıyla anılmaktaydı. Her geçen gün mürid sayısını artıran Şeyh haftanın Salı ve Cuma günleri erkek ve kadınları Barzan'da toplar, onlara teveccüh gösterirdi. Bu toplantılar esnasında Şeyh müridlerin ortasına oturur, tarikat şeyhlerinin soyundan bahsederdi. Şeyh Muhammed sohbetlerinde tuhaf ve kaba yöntemler kullansa da dinleyicilerinin anladığı tarzda yöntemler kullandığından bölgedeki Kürtleri kendine bağlamayı başarmıştı. Başlarda Şeyh Ubeydullah'a bağlılığını bildirirse de, Ubeydullah'ın öncülük ettiği isyanlardan dolayı Osmanlı tarafından Hicaz'a sürgüne gönderilmesiyle Şeyh Muhammed bölgede nüfuz sahibi olmaya başladı ve çevre aşiretleri üzerinde otorite kurmayı başardı. Bu durum Şeyh Muhammed'in Mehdi olduğu söylentilerini yeniden gündeme taşıdı. Öyle ki, müridleri Mehdi'nin adının Muhammed olması gerektiği yönünde söylemlerde bulunmaya başladılar ve ardından Şeyh Muhammed Mehdi olarak ilan edildi. Bu olaydan sonra Osmanlıya karşı Cihad-ı Mukaddes ilan etti ve Musul seferini başlattı. Şeyh'in bu kararını kabul etmeyenler öldürüldü. Zibari aşireti ile aile bağlarına sahip saygın bir kişilik olan Molla Perisey, Şeyh'in müridleri tarafından parçalara ayrılarak, vücudunun parçaları yaşlı bir ceviz ağacının kovuğunda yakıldı¹ (Nikitine, 2015: 400-401).

Şeyh Muhammed 1903 yılında öldüğünde geride beş oğlu kalmıştı. Abdüsselam, Ahmed, Muhammed Sıddık, Muhammed Babu ve Mustafa Barzani. Şeyh Muhammed'in ölümünün ardından yerine büyük oğlu Abdüsselam geçti. II. Abdüsselam dönemi Barzani aşiretinin adını duyurduğu yeni bir dönem oldu ve Abdüsselam kısa zamanda bölgenin dini ve siyasi lideri haline geldi. Aşiret içi düzenlemeler yaptı, bölgeyi kalkındırmak ve sosyal hayatın aksak yönlerini gidermek için çalışmalarında bulundu. Bu döneme kadar Barzani aşireti ile çok fazla ilişki içinde olmayan Şirvani, Dolomeri, Muzuri, Beroji, Nizari, Kerdi ve Herkiye Bineci aşiretleri bu aşiretle birleşti. Hâlihazırda 750 hane olan Barzani aşireti yeni katılımlarla bölgede daha etkin rol oynamaya başladı (Bilgin, 1992: 17). Bölgede elde etmiş olduğu güç ve otorite II. Abdüsselam'ı Barzanilerin Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ciddi isyanını başlatmaya teşvik etti. Bu isyan hareketi çalışmanın ikinci bölümünde farklı bir başlık altında detaylarıyla birlikte yeniden ele alınacaktır.

Başarısızlıkla sonuçlanan isyanın ardından II. Abdüsselam üç arkadaşıyla birlikte 1915 yılının yazında idam edildi. Akabinde aşiretin ve ailenin başına kardeşi Şeyh Ahmed geçti. Henüz 18 yaşında aşiretinin lideri olan Şeyh Ahmed Barzani, Zibari aşiretinden Faris Ağa'nın kızıyla evlenerek Barzanilerin bölgedeki kazanımlarını korudu (Bilgin, 1992: 22). 1969 yılında ölümüne kadar aşiretin başında dini liderliğini koruyan Şeyh, daha önce Barzani aşiretinin mensubu seleflerinin kendilerine mehdi payesini vermesinden daha da ileri giderek kendisini yeryüzünün Allah'ı ilan etti. Müridlerinden Kâbe'ye doğru değil kendisine doğru secde etmelerini istedi. Domuz eti yenmesinin haram olmadığını, hatta Kuran-ı Kerim nüshalarının yok edilmesi gerektiğini duyurdu (Bruinessen, 2015: 304). Ayrıca kendisine bağlı imamlara talimatlarını içeren bir mektup göndererek şöyle diyordu: *“Bu yazımı aldığınız andan itibaren ibadet etmeyeceksiniz. Camiler ve okullar kapatılacak, Kuran okumak, abdest alıp namaz kılmak yasak. Radyo dinlemeyecek, hiçbir evde radyo kullanılmayın. Göğün Tanrısı Allah, yerin Tanrısı ise benim.”* (Turgut, 1969: 80-87).

Nakşibendi tarikatı öğretilerinin Barzani Şeyhleri tarafından bu şekilde saptırılarak çürümüş bir hal alması meselesini Jwaideh, Sufi tarikatlar hakkında detaylı çalışmaları olan Siddig Damaluji'den şu şekilde aktarmaktadır: *Tarikat, Şeyh II. Abdüsselam'ın ve Şeyh Ahmet Barzani'nin büyükbabası olan Şeyh I. Abdüsselam zamanında yozlaşmış, tarikatın özünü yitirmiş ve değiştirilmişti. Müritler şeyhlerine İslam'ın izin vermediği bir gözle bakmaya başlamıştı. Bu yoz inanışların temel sebebi, yaşadıkları dağlık bölgenin tecrit edilmiş ve ulaşılamaz olmasının yanı sıra müritlerin kara cahil olması da olabilir. Dış dünya ile bağlantısı olmayan, tecrit edilmiş varlıkları ve şeyhlerine olan sınırsız*

¹Bölgede yaşayan Kürt aşiretlerinin en vahşileri olan Zibariler, Şirvaniler ve Muzuriler Şeyh Muhammed'e 5000 kişilik bir birlik sağladılar. Böylelikle karşılarında kimsenin duramayacağını düşünüyorlardı. “Musul'a gidip orayı alacağız, sonra Şam'a yürüyecek ardin da İstanbul'u alacağız. Küçük Hamid'i bacağından asıp tahtundan indireceğiz. Yerine Mehdi Hazretleri gelecek ve Peygamberin temsilcisi o olacak” diye haykırıyorlardı.

Bknz. Basil Nikitine, *Kürtler*, Örgün Yayınevi, 2015, s.395.

bağlılıkları, onların bu adamlara Tanrı muamelesi yapmalarına ve tapınmalarına yol açmış olabilir (Jwaideh, 2006: 220).

Her ne kadar Barzani Aşireti'nin lideri Şeyh Ahmed 1969 yılında yaşamını yitirse de aşiretin kontrolü 1930'lu yılların başında kardeşi Molla Mustafa Barzani'nin eline geçmişti. Nakşibendi tarikatının halifelğine haiz bir aile silsilesinden gelmiş olmasına rağmen Molla Mustafa Barzani tarikat şeyhliğinden ziyade Kürtler arasında politik bir lider olarak ortaya çıktı. Birçok isyana öncülük etti. 1946 yılında Kürdistan Demokrat Partisi'ni kurdu ve ölünceye kadar partinin liderliğine devam etti. Molla Mustafa Barzani ile birlikte Barzani Aşireti, Kürt siyasi hareketinin önderi haline geldi ve Kürtler üzerinden yürütülen uluslararası ilişkilerde daha çok tanınır oldu. Molla Mustafa Barzani'nin 1979 yılında ölümünden sonra partinin ve aşiretin başına Mahabad (İran) doğumlu oğlu Mesud Barzani geçti. 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından 2005 yılında Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) başkanı seçildi. Ancak 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumunun uluslararası alanda destek bulamamasından dolayı IKBY başkanlığından ayrıldı.

3. YAHUDİ BARZANİLER?

Barzani Ailesi'nin Yahudi olup olmadığı konusu üzerinde çok tartışılan bir konudur ve Barzanilerin gündeme geldiği her dönem bu ihtilafli konu yeniden tartışılmaya açılmaktadır. Ancak, şimdiye kadar bu konuyu aydınlatacak yeterli sayıda kaynak elde edilemediğinden konu üzerine söz söyleyenlerin neredeyse tamamı kendisi de bir Kürt Yahudisi olan Californiya Üniversitesi öğretim üyesi Yona Sabar'ın *Bir Antoloji: Kürdistanî Yahudilerin Halk Edebiyatı* adlı eserini referans göstermektedir. Sabar'a göre: XVI. ve XVII. yüzyıllarda Kürdistan hahamları tarafından yazılmış el yazmaları ve belgeler bu dönemlerdeki dini, ekonomik ve sosyal hayat hakkında pek çok bilgi vermektedir. Bazı topluluklar hatta hahamlar bile ciddi yoksulluk içinde yaşadılar. Ünlü Barzani ailesi de bunlardan biridir. Bunlar Kürdistan genelinde Yahudi öğretimi için kullanılan birçok okul kurdular. Haham Nathaneal Barzani Kürdistan'da nadir bulunan çok fazla kitap ve el yazmalarından oluşan büyük bir kütüphaneye sahipti. Bu kütüphane oğlu Samuel Barzani'ye miras kaldı. Asıl ismi Samuel ben Rabbi Nathaneal hal-Levi olan Samuel Barzani Kürdistan bölgesinin her yerinde haham olarak çalıştı. Barzani ismi muhtemelen büyüdüğü ve ilk akademisini yönettiği yer olan Barzan köyünden aldı. Barzani ailesi Haham Samuel'in kızı ünlü kadın haham Asenath da dâhil Kürdistan başta olmak üzere Bağdat ve Musul gibi büyük şehirlerde haham olarak kurdukları okullarda yönetici olarak faaliyet gösterdiler. Ancak XVIII. ve XIX. yüzyıllara gelindiğinde Kürdistan, Müslümanlar da dâhil Hıristiyan ve Yahudi nüfusunun azalmasına yol açan Osmanlı Devleti ile yerel ağalar ve aşiret reisleri arasında uzun zaman süren silahlı çatışmalarla karşı karşıya kaldı. Bölgeden gelen raporlara göre buralardaki Yahudi cemaati birkaç aileye indi, hatta hiç kalmadı (Sabar, 2005: 22-193).

Anlaşılabacağı üzere Sabar XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Kürtlerin yaşadığı Barzan ve civarında Yahudi ailelerden kimsenin kalmadığını aktarmaktadır. Bu anlamda Sabar'ın bahsettiği Yahudi Barzani ailesi ile bu çalışmanın temel konusunu oluşturan Barzani Aşireti arasında bir bağ kurmak çok olası değildir. Ancak tarihçi yazar Ahmet Uçar Hürriyet Gazetesi'ne verdiği bir röportajda bu konuyla ilgili olarak Sabar ile aynı doğrultuda bilgiler vermemektedir. Uçar'a göre: "Bölgede Barzani adıyla bilinen bir tek aile vardı ve bu aile Barzan'da yaşıyordu. Osmanlı arşivlerinde bulunan bir belgede 1855-56 yıllarında Barzan köyünün mensuplarından Sallum Barzani'nin önce İstanbul'a ardından Selanik'e sürgüne yollandığı yönünde bilgiler mevcuttur. Ayrıca Barzani ailesi sürekli mehdi çıkarmıştır ve Mehdilik Yahudilikte çok önemli bir kavramdır" (Kaplan, 2003). Ancak belirtmek gerekirse Barzani Ailesi'nden gelen şeyhlerin kendilerini mehdi, peygamber ve hatta yeryüzünün Tanrı'sı gibi sıfatlarla yüceltmeleri, dış dünya ile her türlü iletişime kapalı cahil bir topluluğun şeyhlerine körü körüne bağlılık göstermesinin oluşturduğu iklimden kaynaklanabilir.

Anlaşılabacağı üzere Sabar, XIX. yüzyıl başlarına gelindiğinde bölgede Kürt Yahudileri'nin kalmadığından bahsederken Uçar, Barzanilerin Yahudi olduğuna dair işaretlere vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, tüm bu anlatılanların dışında Fransız yazar Chris Kutchera da *Kürt Ulusal Hareketi* adlı eserinde, gelenek olarak Barzani şeyhleri Muhammed'ten Abdülislam'a, Abdülislam'dan Ahmed'e, ondan da son olarak Mesud Barzani'ye geçen, şimdilerde Mesud Barzani'nin elinde bulunan –ki kendisi bunu yalanlamaktadır- ve ailenin Hıristiyan olduğunun kanıtı olarak kabul edilen gizemli bir kitaptan bahsetmektedir (Kutschera, 2013: 141). Böylelikle, Kutschera zaten ihtilafli olan bu konuya

farklı bir pencere açmış, tartışmanın seyrini farklı bir yöne çekmiştir. Buradan hareketle, Nakşibendi geleneğinden geldiği bilinen ve kabul edilen bir aşiretin Yahudi kökenli olup olmadığı konusu üzerinde henüz tam bir mutabakat sağlanamamışken kripto-Hıristiyan oldukları yönündeki iddialar konu üzerindeki karmaşayı daha da artırmaktadır. Yukarıda anlatılan tüm bu hususlar göz önünde bulundurulursa, Barzani ailesinin dini geçmişi ve eğilimleri hakkında net ifadelerle çıkarımlarda bulunmak henüz pek mümkün gözükmemektedir.

4. BARZANİ AYRILIKÇILIĞI VE İSYANLAR

XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Barzani Ailesi bölgede dinî açıdan çok etkin olan beş aileden biri haline gelmişti. Bu durum Barzanilerle, Kürdistan bölgesinde otoriteyi Barzani Aşireti'ne düşman olan Zibari Aşireti liderleri vasıtasıyla sağlamak isteyen Musul Valisi arasında çok defa gerginlik yaşanmasına neden oldu. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'in ardından Barzanilerin lideri II. Abdüsselam ile Musul Valisi arasındaki gerginlik had safhaya ulaştı. Bir taraftan Şeyh II. Abdüsselam meşrutiyet sonrası rejimini dinsiz ve zalim olarak adlandırırken diğer yandan yeni yönetim de Şeyh gibi bölgede huzur ve sükûnu bozan asi aşiret liderlerinin düzenli vergi vermelerini ve hükümetin talimatlarına uymalarını istiyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı meşrutiyeti izleyen birkaç yıl içinde merkezi hükümet ve Şeyh arasında birçok kez silahlı çatışma yaşandı. Barzanilerin lideri Şeyh II. Abdüsselam sadece dağda yaşayan bir aşiret lideri olmaktan daha fazlasını elde etmek niyetindeydi ve Şeyh Abdülkadir Nehrî, Emin Ali Bedir Han ve Süleymaniyeli Şerif Paşa gibi İstanbul'daki Kürt milliyetçileri ile iletişim halindeydi. Böylece hem Barzani Aşireti hem de lideri bölgede daha etkin bir hale geldi (McDowall, 2007: 100).

Hem aşiretin başına geçtiği dönemde yaptığı yenilikçi reformlarla hem de İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki vergi düzenlemelerine karşı koyduğu tavırla bölgede çok güçlü bir konuma gelen Şeyh II. Abdüsselam elde ettiği güçle birlikte ihtilalci önderlik çalışmalarını yürütmeye başladı. Ancak bunun için kendi aşiretinin tek başına yetersiz olduğunun farkındaydı ve diğer aşiretlerle uzlaşma zorundaydı. Bu doğrultuda müzakerelerde bulunmak için aşiret reisleri ve şeyhlerle sıkı görüşmelerde bulundu. Aşiret ve köklü ailelerin liderleri ve şeyhler Şeyh II. Abdüsselam ile birlikte Şeyh Nur Muhammed Brifkani'nin evinde toplanarak kapsamlı görüşmelerde bulundular. Bu toplantının sonucunda Bab-ı Ali'ye Abdüsselam'ın liderlik ettiği Kürtlerin taleplerini içeren bir telgraf gönderilmesi hususu kararlaştırıldı. Bu telgrafta;

- Bütün Kürt bölgelerinde Kürtçenin resmi dil olarak kabul edilmesi
- Eğitim-öğretim dilinin Kürtçe olması
- İdareci ve memurların Kürtler arasından atanması
- Devletin dini İslam olduğundan Şerî hükümlerin uygulanması
- Vergi sisteminin olduğu şekliyle kabul edilmesi ancak toplanan vergilerin bölgede okul ve yol yapımında kullanılması

hususları talep ediliyordu. Telgraf İstanbul tarafından bir başkaldırı ilanı olarak kabul edildi ve ülke genelinde seferberlik ilan edildi (Bilgin, 1992: 18-19).

Şeyh II. Abdüsselam 1909 yılının Eylül ayında Akra ve Hemund aşiretlerinin de katıldığı bir isyan başlattı ve çok geçmeden Kürdî ve Herki aşiretleri de isyana katıldı. 21 Eylül'de de Osmanlı yönetimi isyanı bastırmak ve Barzani Şeyhi II. Abdüsselam'ın halk üzerindeki zulmüne son vermek amacıyla Barzan üzerine bir harekât başlattı. Kaçmayı başaran Şeyh bir süre Hakkâri'deki Nestûrî Tayyarî Aşireti'ne sığındı, ancak burada da barınamayarak çok iyi bildiği dağlarda saklanmaya başladı. İstanbul Hükümeti isyanı bastırmak adına askeri tedbirlerin dışında her türlü yöntemi kullanıyordu. Bu amaçla merkezi Barzan olmak üzere Zibar nahiyesi kazaya dönüştürüldü ve Şirvan nahiyesi de Revanduz'dan ayrılarak Zibar kazasına bağlandı. Ancak alınan bu önlemler yeterli gelmedi ve isyan her geçen gün yayılmaya devam etti. Şemdinan, Gevar, Şamir ve Dilim aşiretleri de isyana katıldı, isyana katılmayı reddeden Mizuri aşiretinin lideri İsmail Ağa, eşi, çocukları ve hizmetçileriyle birlikte katledildi (Uçar, 2002: 19).

1910 yılında Barzani Aşireti'nin üyeleri isyandan vazgeçerek İstanbul hükümetine itaat sözü verip teslim oldular. Ayrıca Heriki, Hemund ve Şirvan aşiretleri de isyandan vazgeçtiklerini beyan ettiler. Şeyh II. Abdüsselam ve Şirvan aşiretinin reisi Ahmed de aynı doğrultuda hareket etmelerine rağmen

kaçak konumunda olduklarından henüz yakalanamamışlardı. İsyân hareketinde yaşanan bu çözümlenmeyle birlikte hükümet de Barzan Şeyhi Abdüsselam'ın takibini yavaşlattı, hatta Barzanilerin birçoğunu affetti ve isyandan dolayı mağdur olan ailelere 1.000 lira dağıtma kararı aldı. Bununla birlikte Barzan bölgesinin mamur hale getirilmesi için çalışmalar yapıldı ve kazanın bütçesi artırıldı (Uçar, 2002: 20). Ancak Şeyh II. Abdüsselam'ın sessizliği çok uzun sürmedi ve 1913 yılının Aralık ayında tüm Kürdistan bölgesine yaymak maksadıyla yeni bir isyan başlattı. Bu sırada Osmanlı yönetimi tarafından Musul valiliğine atanan Süleyman Nazif, isyan bölgesine çok sayıda askeri birlik sevk etti. Bu büyük güç karşısında direnemeyen Şeyh, İran sınırları içerisine kaçarak Urmiye Gölü yakınındaki Recan köyünde yaşayan Seyyid Taha'ya sığındı. Burada kaldığı dönemde İsmail Simko'yu ziyaret etti ve birlikte Tiflis'e geçerek Rus Çarının temsilcileri ile görüşmelerde bulundular. Osmanlı'ya karşı yürüttüğü isyan hareketinde Rusların destek vaatlerini alan Şeyh dönüşte Genegecin köyü ağası Sofu İbrahim'e misafir oldu. Sofu İbrahim, Osmanlı'nın Şeyh'in başına koyduğu ödülü alabilmek için gece Şeyh'i derdest edip Musul Valisi Süleyman Nazif'e teslim etti. Ardından Şeyh II. Abdüsselam yargılanarak Aralık 1914'te idam edildi (Bilgin, 1992: 20-21).

Şeyh II. Abdüsselam'ın liderlik ettiği Barzani İsyânına önyak olan düşünce bölgede bağımsız bir Kürdistan kurmaktı. Hatta bu amaçla Kuzey Irak'ta Heviya Kurd (Kürt Ümidi) isimli bir cemiyet kuruldu ve propaganda faaliyetleri bu cemiyet eliyle yürütüldü (Çay, 2010: 431). Bunun yanında isyan uluslararası alanda da ilgi odağı haline geldi. Osmanlı'ya karşı siyasi çalışmalar yürüten İran, İngiltere ve Rusya isyanı yakından takip ediyor, konuyla ilgili araştırmalar yaparak raporlar düzenliyorlardı. Diğer yandan Şeyh II. Abdüsselam da zora düştüğü dönemlerde Osmanlı ile çekişme içinde olan devletlerle iyi ilişkiler geliştirerek onlardan faydalanmak istiyordu. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce İran'daki Rusya Konsolosluğu, Şeyhle yakın münasebet içerisine girmişti² (Celil, 2007: 92-93). İzlediği bu yöntemle hem uluslararası alanda hem de hâkim olduğu bölgedeki Kürt aşiretleri içerisinde etkinliğini artırarak kendisine alan yaratmak isteyen Şeyh önemli bir siyasi figür olarak ortaya çıktı. Liderlik ettiği isyanlarla Osmanlı'yı uzun süre meşgul etti. Bölgedeki istikrarsızlıktan ve Osmanlı'nın zor günlerinden faydalanıp bağımsızlık planları yapsa da amacına ulaşamadı.

Barzani Aşireti'nin lideri Şeyh II. Abdüsselam idam edildikten sonra Osmanlı kuvvetleri bölgeye hâkim oldu ve aşiretin mensupları kaçtılar. Barzani ailesinden üç büyük kardeş Ahmed, Babo ve Muhammed Sıddık Hakkâri'deki Guerdi aşiretine, Molla Mustafa da Şirvan'daki Bergiyef köyüne sığındı. Kaçak olarak yaşadığı yıllarda Şeyh II. Abdüsselam'ın yakın dostu Molla Mahmud'un talebesi olan Ahmed, bir süre sonra Nakşibendi halifesi payesini aldı. Şeyh Ahmed, Barzani ailesinin son Nakşibendi şeyhi olmuştur (Kutschera, 2013: 140).

I. Dünya Savaşı'nın ardından Irak'ın kontrolünü ele geçiren İngilizler arka arkaya patlak veren Kürt isyanlarıyla karşılaştılar. Bu isyanlardan üçüncüsünün merkezi Barzan-Zibar bölgesiydi ve ayaklanma kısa zamanda Akra kasabasını da sardı. Zaten bu bölge Barzanlı şeyhler ve Zibari ağaları arasındaki siyasi çekişmelerden dolayı Osmanlı idaresi altında da birçok kez çatışma ve kargaşaya sahne olmuştu. İngilizler idareyi ele aldıktan sonra Barzan bölgesini Akra'ya bağladılar ve bu durum Şeyh Ahmed Barzani'yi fazlasıyla huzursuz etti. Çünkü Akra'nın Zibari aşireti etkisi altında olduğunu düşünüyordu ve dolayısıyla Barzanilerin de Zibari aşiretinin kontrolüne sokulacağına inanmaktaydı. İngilizler bu iki aşiret arasında çıkması muhtemel yeni bir çatışmayı engellemek için Zibari aşireti lideri Faris Ağa'nın Barzan bölgesine geçmesini yasakladı. İngilizlerin takip ettiği bu denge politikası iki düşman aile arasında öngörülemez bir yakınlaşmaya neden oldu ve bölgede İngiliz düşmanlığı düşüncesi oluştu. Hatta bu ittifak o kadar ileri dereceye ulaştı ki, İngiliz Musul Bölgesi Siyasi Komiseri tarafından para cezasına çarptırılan Zibari aşireti reislerinden Faris ve Babakir ağalar Şeyh Ahmed'ten yardım istedi. Şeyh, bu isteğe kardeşi Molla Mustafa ve yirmi adamını göndererek cevap verdi. Faris ve Babakir ağalarla Molla Mustafa'nın liderlik ettiği yaklaşık yüz kişilik grup pusu kurarak iki İngiliz siyasi subayını ve onlara eşlik eden iki jandarma erini öldürdü. İngilizlere karşı bir zafer kazandıkları edasıyla hareket eden Barzani ve Zibari aşiretleri Akra'ya saldırıp burayı yağmaladı. Ancak bu isyana İngilizlerin

²Şeyh II. Abdüsselam, Şeyh Taha'ya gönderdiği bir mektupta Rusların Kürtlerin kurtarıcısı olacağını ve Ruslarla yakın ilişkiler geliştireceğini yazıyor; diğer taraftan Talat Paşa'ya gönderdiği başka bir mektupta da isyanı Rusya'nın Musul Konsolosunun kışkırtmaları ile başlattığını bildiriyordu. Aynı zamanda İngilizlerin desteğini almak için çaba sarf eden Şeyh, Rusya'nın Kürdistan'ın kuzeyini, İngilizlerin de Irak'ı işgal edeceğinden bahsederek Kürt aşiretlerini bu iki güç arasındaki tampon bölgede konumlanmaya çağırıyor, böylece Musul Kürtlerinin özerkliğe kavuşacağını belirtiyordu.

Bkz: Mehmet Perinçek, *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyânları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.24-25.

cevabı çok sert oldu. Zibari ve Barzani aşiretleri reislerinin evleri basılıp ateşe verildi. Ancak dört asi, Zibarlı Faris ve Babakir ağalar ile Şeyh Ahmed Barzani ve kardeşi Molla Mustafa yakalanamadı, çok iyi bildikleri dağlara kaçarak saklandılar (Jwaideh, 2006: 153-155).

1920 yılına gelindiğinde Asuri ve Ermenilerle yakın ilişki kuran Şeyh Ahmed, Ermenilerin soykırımı uğradıkları iddiasıyla yaptıkları yardım talebine silahlı 200 kişiyi göndererek yanıt verdi. Bu yardım çağrısına Barzanilerden başka cevap veren Kürt aşireti olmadı. Çünkü Türk hükümeti bu savaşın Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında bir savaş olduğunu ve Türkiye'nin İslam adına savaştığını beyan etmiş, Barzaniler dışındaki Kürt aşiretleri de bu duruma kayıtsız kalmamıştı. Öyle ki Barzaniler Ermenilere yardıma giderken nereye gittiklerini soran Kürtlere "Ermenileri vurmaya gidiyoruz" diyerek yalan söylüyor, diğer Kürt aşiretlerinden gelecek tepkinin önüne geçiyorlardı. Barzanilerin Suriye'ye geçmelerine yardım ettiği Ermeniler arasında katliam yaparak sayısız Kürt öldüren Andranik Paşa'nın ailesi de bulunuyordu³ (Perinçek, 2014: 28-30).

Barzanilerin lideri Şeyh Ahmed'in Ermenilerle olan münasebeti Ermeni katliamlarına yaptığı yardımla sınırlı kalmadı. 1927 yılında Kürt Teâli Cemiyeti, Kürt Teşkilatı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Ulusal Birliği ve Kürt Millet Fırkası gibi ayrılıkçı Kürtçü gruplarla Ermeni Taşnak Komitesi mensupları tarafından Xwebûn/Hoybun isimli bir teşkilat kuruldu. Bu teşkilatın kuruluş amaçlarından birisi de 1926 yılında başlayan Ağrı isyanına Türkiye tarafından yapılacak müdahalenin engellenmesi ya da en azından çeşitli bölgelerde çıkarılan isyanlarla Türk kuvvetlerinin dikkatinin başka yerlere çekilmesi idi. Bu amaçla Şeyh Ahmed de Molla Hüseyin Şerif komutasındaki 500 kişilik silahlı grubu Türkiye sınırı içerisindeki Oramar bölgesinin 15 kilometre doğusunda bulunan Şat Dağı'na gönderdi. Bu durum Türkiye'nin Oramar bölgesine kuvvet sevk etmesine neden oldu. Yaklaşık üç ay süren çatışmanın ardından Barzani kuvvetleri tekrar Irak sınırları içerisine kaçmak zorunda kaldı (Çay, 2010: 467-469). Taşnak Cemiyeti ve ayrılıkçı Kürt gruplar tarafından İngilizlerin büyük desteği ile başlatılan Ağrı İsyanı da Türk orduları tarafından 1930 yılında bastırıldı.

Bir süreliğine Barzan bölgesine barış ve sükunet havası hakim olsa da bu durum çok uzun sürmedi. Şeyh Ahmed Barzani 1931 yılının Temmuz ayında normal olmayan hareketlerde bulunmaya başladı. Hristiyanlık dinini kabul ettiğini bildirdi ve tebaasını da yeni dini kabul etmeleri için zorladı. Öyle ki domuz eti yiyerek yeni inancına uymaları yönünde emirler verdi. Bu garip ve olağandışı hareketler, muhtemelen, Şeyh açısından bir güç denemesi, müritleri arasındaki otoritesinin test edilmesi anlamına geliyordu. Zira, domuz eti yemeleri emredildiğinde müritlerinin itiraz etmeden bu durumu kabullenmeleri ceza korkusundan ve Şeyhin gücünden kaynaklanmaktaydı. Ancak Barzanilerin komşu aşiretlerinden Bradost Şeyhi Raşit Hristiyanlığın kabulüne ve Şeyh Ahmedin taleplerine itirazını göstermek amacıyla Barzan üzerine saldırı başlattı. Bunun üzerine tekrar Müslüman olduğunu açıklayan Şeyh Ahmed Bradost bölgesine görülmemiş saldırılar düzenledi. Aralık ayına gelindiğinde saldırıların şiddeti o kadar artmış ve Şeyh Ahmed Şeyh Raşit'e o kadar büyük kayıplar verdimişti ki Irak Hükümeti müdahale kararı aldı. Aslında bölgedeki kargaşayı çözmek için alınan bu müdahale kararının ardında Barzanilerin yıllık koyun sayımını kabul etmemeleri, Barzan bölgesine kurulacak olan polis karakollarına karşı çıkmaları, kanun dışı eylemleri ve haydutlukları, Şeyh Raşit'in Barzaniler hakkındaki şikayetleri ve Şeyh'in kabul görmeyen dini inanışları ve sapkınlıkları gibi nedenler de yer alıyordu. Nihayet, Irak ordusu kışın bitmesini beklemeden Barzan üzerine yürüyerek bir saldırı başlattı. Irak ordusuna mensup birlikler birkaç defa kara saldırısında bulunsun da Şeyh Ahmed'in kuvvetleri onlara ağır kayıplar verdirdiler. Sadece kara harekatıyla başarılı olamayacağını anlayan Irak Hükümeti, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin bölgeye havadan bombardıman yapmasıyla bölgeye hakim olabildi. Kara ve hava saldırılarıyla harap edilmiş köylerden erzak sağlayamayan, askeri kuvveti azalan ve hareket alanı daralan Şeyh Ahmed, kardeşi Molla Mustafa ve beraberindekilerle birlikte 1932 yılının yazında Türkiye'ye sığındı (Jwaideh, 2006: 224-228).

İngilizlere teslim olmakla Türkiye'ye sığınmak arasında bir tercih yapmak zorunda kalmış olan Şeyh Ahmed şöyle demişti: "*Kendimi İngiliz uşaklarına teslim etmektense düşmanlarım olan Türklere teslim*

³ Barzanilerin yardım ettiği Ermeni çetelerin lideri Andranik Paşa Kürt aşireti reislerinden Bşare Halil'i nasıl öldürdüğünü şöyle anlatmaktadır: "Bıçağımı boynuna vurdum ve boynunu gırtlığına kadar kestim. İkinci vuruşumda başı yere düştü, başsız vücudu önümde kıvrılmaya başladı". Ayrıca I. Dünya Savaşı sırasında Rus komutanlar Kafkasya Valisi'ne Andranik Paşa hakkında şikayette bulunarak Bitlis'te sivil 550 Kürdün Andranik tarafından katledildiğini, kendilerinin haftalar boyunca cesetleri gömmediklerini bildirmişlerdir. Perinçek, a.g.e., s.28-30 vd.

olmayı yüz kere yeğ tutarım” (Nikitine, 2015: 372). Yine aynı şekilde Molla Mustafa Barzani de Türkiye’ye teslim olmakla ilgili şunları söylüyordu: *“Türkiye’de asılmayı bekliyorduk, çünkü o dönem Türkiye’nin Irak ve İngilizler ile iyi ilişkileri vardı. Türkiye bizi asabilirdi ve biz seve seve Türkiye’de ölüme gittik. Ancak Türkiye’de beklediğimiz akıbet bizi karşılamadı. Orda iyi muamele gördük. Bizi şehirden şehre alıp götürdüler, sürekli aynı yerde tutmadılar. Büyük ağabeyim Şeyh Ahmed’i Erzurum’a gönderdiler. Bizi birbirimizden ayırıyorlar, herhangi bir harekette bulunmamızdan endişe ediyorlardı. Bunu seziyorduk”*. 1934 yılına kadar yaklaşık iki yıl Türkiye’de tutulan Barzaniler genel affın yürürlüğe konmasıyla Irak’a teslim edildiler. Burada da önce Hille’de ardından Süleymaniye’de sürgüne tabi tutuldular (Bilgin, 1992: 38-40).

1932 yılında Irak’ta İngiliz mandasının sona ermesinin ardından, Barzani İsyanı’na son verebilmenin yarattığı güvenle Irak Hükümeti, tüm ülke genelinde ve özellikle Kürtlerin yaşadığı kuzey bölgelerde hâkimiyeti sağlamak niyetindeydi. Ancak, diğer taraftan yaygın şekilde küçük milliyetçi Kürt gruplar da türemeye başlamıştı. Birayeti, Darker, Azadi Kurd gibi oluşumların arasında en önemli olanı Hiwa örgütüdür. Bu örgüt II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulacak olan Şoreş ve Rızgari Kurd gibi Kürt milliyetçiliği politikasını benimseyen partilerin kurulmasında ana etmen olmuştur. Hiwa’nın asıl işlevi sürgündeki Molla Mustafa Barzani’yi desteklemek idi (Kutschera, 2013: 163-164).

Yaklaşık on yıl süren sürgün hayatın ardından Molla Mustafa Barzani gerek karısının başlığında takılı olan sikkeleri satacak kadar muhtaç bir duruma düşmesine neden olan ağır ekonomik sıkıntıların gerekse de faaliyetlerini artıran Kürtçü gruplar ile kurduğu bağlantıların etkisiyle 1943 yılının yaz ayında sürgünde tutulduğu Süleymaniye’den kaçtı. Yürüyerek İran toprakları üzerinden Barzan’a ulaşan Molla Mustafa, artık aşiretin ciddi anlamda ağırlığının ve etkinliğinin hissedildiği bölgeye varır varmaz diğer aşiretler ve çeşitli Kürt gruplarla görüşmelere başladı. Bu durum rakip aşiretleri ve Irak Hükümeti’ni fazlasıyla rahatsız etti. Nitekim Molla Mustafa, Barzan’a vardikten kısa bir süre sonra silahlı bir aşiret gücü oluşturarak Irak jandarma ve polis karakollarına saldırılar düzenlemeye başladı. Bunun üzerine merkezi hükümet bölgede düzeni yeniden tesis etmek amacıyla Barzan’a askeri birlikler sevk etti. Ancak Irak ordusu ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Böylelikle Molla Mustafa’nın bölgedeki gücü ve otoritesi önemli derecede arttı, savaş kaynakları da büyük ölçüde genişledi. Öyle ki artık kendisiyle dar kapsamlı bir askeri hareketle mücadele etmek neredeyse imkansız hale gelmişti. Bu doğrultuda dönemin başbakanı Nuri Said sorunu barışçıl yöntemlerle çözmek istediğini göstermek amacıyla yeni kabinesinde kendisi de ılımlı bir Kürt milliyetçisi olan Macid Mustafa’yı Kürtlere Sorumlu Devlet Bakanı olarak atadı. Ardından Macid Mustafa görüşmeler yapması için merkezi hükümet tarafından ülkenin kuzeyine gönderildi. Bakan yaptığı görüşmelerde Molla Mustafa’nın isteklerini büyük ölçüde kabul ederek nispeten Kürdistan’ın teslimiyetine dayanan bir istikrar sağlamayı başardı. Ancak Bağdat Hükümeti, bu durumun bölge üzerinde zaten çok az kalan otoritesini tamamen yok edeceği ihtimali üzerinde duruyordu. Nitekim öyle de oldu. Macid Mustafa tarafından ılımlı bir tavırla anlayış içerisinde karşılanan Molla Mustafa ve arkadaşlarının kendilerine olan güvenleri bir anda artırdı ve Bağdat Hükümeti’nden kabulü zor taleplerde bulundular (Aegleton, 1989: 126-131). Barzanilerin istekleri şöyleydi:

- Kürtçenin resmi dil olarak kabul edilmesi
- Kerkük, Erbil, Süleymaniye, Musul, Duhok, Amadiya, Akra, Zaho, Sincar, Şeyhan, Diyala ve Hanekin kazasını içeren sadece Kürtlerin yaşayacağı bir eyaletin oluşturulması
- Bu Kürt eyaletini yönetmesi için Bakanlar Kurulu’na üye bir Kürt yetkilinin atanması
- Kabinedeki bakanlıklara Kürt müsteşar atanması
- Kürdistan’ın kültürel, ekonomik ve zirai özerkliğinin mümkün olduğunca en geniş biçimde askeri meselelerin dışında tesis edilmesi
- Rüşvet alan ve görevini kötüye kullanan yetkililerin görevden alınması veya görev yerlerinin değiştirilmesi (Jwaideh, 2006: 232)

Başbakan Nuri Said, sıkıntılı bölgelerde devlet otoritesinin sağlanması amacıyla bir takım idari-askeri tedbirlerin alınması ve Molla Mustafa’nın mecburi ikamete tutulması gibi önlemlerin alınmasını düşünmekle birlikte, bu istekleri de kısmen kabul etme eğiliminde idi. Ancak kabinenin Arap üyeleri pazarlık konusu bu maddelerin gerçekleşmesi halinde Irak’ın toprak bütünlüğünün tehlikeye gireceği endişesiyle Başbakandan desteğini çektiler. Bunun üzerine hükümet düştü. Yeni kurulan hükümet de söz konusu maddeler üzerinde bir pazarlık yapılması fikrine sıcak bakmadı. Her şeye rağmen Molla

Mustafa, Bağdat Hükümeti'yle anlaşabilmek için tüm kapıları kapatmadı, fakat aynı zamanda polis karakollarına saldırılar yapıyor, devlet mallarını yağmalamayı da sürdürüyordu (Aegleton, 1989: 131-132).

Molla Mustafa Barzani'nin tacizlerini sürdürdüğü bu uzun dönem içerisinde merkezi hükümetle irtibat kurulması, görüşmeler ve pazarlıklar yapılması Irak ordusunda görev yapan Kürt subaylar aracılığıyla yerine getiriliyordu. Bu subaylar İmadiyeli Binbaşı İzzet Abdülaziz, Yarbay Muhammed Emin Rewandüzi ve Şemdinanlı Yüzbaşı Abdülaziz Geylanî idi. Bu subayların hepsi Hiwa üyesiydi fakat Iraklı yetkililer bu durumdan haberdar değillerdi. Hatta bunların dışında Macid Mustafa'nın önerisiyle Barzan bölgesi için dört irtibat subayı atandı. Zaholu Yüzbaşı Mir Hac, Köysancaklı Yüzbaşı Mustafa Hoşnav, Süleymaniyeli Yüzbaşı Mecid ve Yüzbaşı Fuad Arif'ten müteşekkil olan bu grubun tamamı Kürt'tü ve aynı zamanda Kürt milliyetçisi idi. Bu subayların aracılığıyla yürütülen görüşmeler neticesinde 1944 yılının başında Şeyh Ahmed Barzani serbest bırakıldı ve Barzan'a dönerek aşiretin dini önderliğini sürdürdü (Aegleton, 1989: 132-133).

Barzaniler ile merkezi hükümetin ilişkilerinin bir nebze yumuşadığı bu dönemde Bakan Macid Mustafa, Irak'ın kuzeyinin kendi kaderine terk edildiğini, bölgede korkunç bir yozlaşmanın, düzensizlik ve rüşvetçiliğin katlanılmaz düzeylerde olduğunu açığa çıkardı. Musul ve Erbil mutasarrıfları Barzan bölgesine hiç uğramadıkları gibi bölgedeki duruma vakıf olmak adına memur da göndermemişlerdi. Tahıl dağıtımını yapılmamış hatta görevliler görevlerini kötüye kullanarak yapılacak yardımları kendi zimmetlerine geçirmişlerdi. Hükümetin bu umursamazlığı Barzaniler üzerindeki ilgiyi artırdı. Ayrıca Molla Mustafa'nın da hiçbir isteği uzun zaman geçmesine rağmen hükümet tarafından yerine getirilmemişti. Böylelikle kuzeydeki Akra'dan Amediye'ye oradan da Rewanduz'a kadar olan bölgedeki hükümet politikalarından hoşnutsuz aşiretlerin desteğini de arkasına alan Molla Mustafa elde edeceği menfaatlerin yerine getirilmesini yüksek sesle dile getirmeye, 1944 yılının Temmuz ayına gelindiğinde de hükümetin hiçbir talimatına uymamaya başladı. Hatta ezeli rakipleri Zibari reisleri bile Molla Mustafa ile işbirliği yapma niyetindeydi. Zibariler, Bradost ve Surçi aşiretlerinin aksine hiçbir zaman orduya destek vermediler. Molla Mustafa da Zibari aşireti reisi Mahmud Ağa'nın kızıyla evlenerek onlarla yeni bir ittifak kurdu. Kuzey bölgelerde Molla Mustafa'nın etkinliği ile birlikte, yeme-içme ve giyinme olanaklarının ciddi derecede kısıtlı olması, halkın açlıktan ve soğuktan ölme ihtimallerinin artması ile hükümete duyulan öfke de arttı (McDowall, 2007: 291-292). Hükümet karşıtı duyguların zirve yaptığı bu dönemde Hamdi Peçeci'nin başbakanlığında kurulan yeni kabinenin Kürt Ekonomi Bakanı Tevfik Vehbi iyi niyet elçisi olarak Barzan bölgesine gönderildi. Ancak bakan bölgeden ayrılır ayrılmaz Molla Mustafa cüretkâr hareketler sergileyerek tahıl depolarını boşalttı, polis karakollarını zapt etti, Musul Mutasarrıfına mektup yollayarak hükümetin verdiği sözleri tutmasını ve kendisine de bir ödenek verilmesini talep etti. Barzanilerin altında ezildiği ağır ekonomik şartları göz önünde bulunduran hükümet, ülkenin kuzey bölgelerine tahıl ve giyecek yardımı yaptıysa da 1944-1945 kışı boyunca bölgeye hakim olan huzursuzluk hüküm sürmeye devam etti (Jwaideh, 2006: 236).

Nisan 1945'te Irak Parlamentosu tarafından Şubat 1944'e kadar Kürtler tarafından işlenmiş tüm suçları affeden bir af tasarısı kabul edildi. Ancak Barzani isyanına katılmış Kürt memur ve subaylar bu tasarının dışında tutuldu. Ayrıca parlamentonun aldığı kararlar gereği Barzan ilçesi Musul'dan ayrılarak Erbil'e bağlandı ve kapsamlı bir sosyal hizmet programı hayata geçirildi. Bu dönemde yaşanan bazı olumlu gelişmeler Barzani sorununun barışçıl yöntemlerle çözüleceği umutlarını doğursa da, Molla Mustafa ve Bağdat Hükümeti arasındaki karşılıklı güvensizlik, samimi ve kalıcı bir anlaşmaya varılmasını imkansız hale getirmişti. Molla Mustafa'nın uzlaşmaz tavrı ve hükümetin inatçı ve taviz vermez duruşuyla birlikte zaten pamuk ipliğine bağlı olan ilişkileri tamamen koparması kaçınılmazdı. Nitekim öyle de oldu. Hükümet Nisan 1945 affi dışından tutulan asilerin teslim edilmesini isterken Molla Mustafa bu talepleri göz ardı ediyordu. Zira bu teslim Molla Mustafa açısından bir ihanet ve nankörlük olurdu, Kürt milliyetçiliğinin lideri rolünü alçakça kaybedebilirdi. Bununla birlikte Molla Mustafa giderek artan gücü sayesinde kendi ilçesinde ve komşu bölgelerde meydana gelen meselelerde söz sahibi olmaya başladı. Gücünü sağlamlaştırmak ve Kürt milliyetçiliği duygularını alevlendirmek için aşiretlere yaptığı sık ziyaretler Kürtler üzerinde huzursuzluğa teşvik edici bir etki yaratıyor, bu durum da hükümeti ciddi şekilde endişelendiriyordu. Tüm bunların yanında Molla Mustafa hükümetle gireceği bir savaşta İngilizlerin de kendi yanında yer alacağı inancına sahipti. İngiliz ve Iraklı yetkililerin Molla Mustafa ile sürekli bir temas halinde olmalarına rağmen gerginlik giderek tırmanıyor, ilişkiler daha kötü hale

geliyordu. Nihayet Irak ordusu kuzey bölgelere doğru harekete geçti ve bu durumu öğrenen Molla Mustafa telaşa kapıldı. Bir kıvılcımın bile çatışmayı ateşleyeceği gerginliğin olduğu esnada Margazor'daki polis kuvveti, Barzanilerin dayısı ve aynı zamanda Şirvan aşireti reislerinden Ali Bey'in silahlarına el koymak istedi. Çıkan çatışmada dört polisle birlikte Ali Bey'in adamlarından biri öldü. Çatışmayı Behdinan bölgesindeki aşiretlere yaptığı ziyaret sırasında öğrenen Molla Mustafa İngilizlerden arabuluculuk yapmalarını istedi ancak Irak ordusuna ait müfrezeler çoktan Barzan'ı kuşatmıştı. Buradaki birlikler geri çekilmek zorunda kalsa da askeri harekât başarıyla ilerledi. İçişleri Bakanlığı tarafından aşiretlerden toplanan, tecrübeli dağ savaşçıları Molla Mustafa'yı kendi silahıyla vurdu. Bu toplama birliklerinin çoğu Molla Mustafa'ya karşı eski hesapları kapatma fırsatı kollayan ve bunu yaparken de hükümetten para alan aşiretlerden müteşekkildi. Eylül 1945'te kayınpederi, Zibarili Mahmud Ağa'nın da hükümet tarafına geçmesiyle önemli bir kuvvet kaybına uğrayan ve hareket alanı kalmayan Molla Mustafa bir ay sonra yanında çok sayıda adamıyla İran sınırları içine geçti (Jwaideh, 2006: 236-239). Molla Mustafa'nın hükümete yenilmesiyle isyanları boyunca en büyük desteği gördüğü Hiwa örgütü de dağıldı. Hiwa'nın yerine kurulan Şoreş ve Rızgari Kurd partileri ile birlikte Kürtlerin yürüttüğü mücadele nispeten politik bir kimlik kazandı.

Molla Mustafa ile birlikte İran'a geçen Barzanilerin sayısı kadın ve çocuklarla birlikte 10.000'i buluyordu ve aşiretin dini lideri Şeyh Ahmed de bu sayıya dâhildi. Bunların dışında Barzanilerle birlikte hareket eden Şirvani, Mizuri, Biruşi, Devletmırı aşiretleri ve daha önce Irak ordusunda görev yapan Kürt subaylarda İran topraklarına geçenler arasındaydı. Molla Mustafa, Mahabad'ta bir Kürt Cumhuriyeti kurma hazırlığında olan Gazi Muhammed ile yaptığı ilk görüşmede kendisinin ve yanındakilerin Kürt davasının emrinde olduğunu bildirdi (Aegleton, 1989: 138-141). Burada silahlı gücünü artıran Molla Mustafa'ya, Ocak 1946 yılında kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti ordusunda general rütbesi verildi ve İran ordusuna karşı yürüttüğü silahlı mücadelelerle güven kazandı. Aynı dönemde yokluğunda Irak'taki Kürtçü parti ve gruplar tarafından Ağustos ayında kurulan Kürt Demokrat Partisi'nin başkanlığına seçildi. Diğer taraftan Irak rejimi Molla Mustafa ve arkadaşları hakkında idam kararı çıkarttı. Aralık ayında İran Şahı tarafından Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ne son verilmesiyle Barzaniler için burada da kalmanın imkanı kalmadı. Nisan 1947'de Şeyh Ahmed Irak Hükümeti'nden affedileceğine dair teminat alınca yaklaşık 5.000 kişiyle sınırı geçerek Irak jandarmalarına teslim oldu. Hareket alanı iyice daralan Molla Mustafa ise Irak ve İran'da kalma şansının olmadığını anladığından Sovyetlere sığınmak üzere yola çıktı (Bilgin, 1992: 74-96). Böylelikle Molla Mustafa için ne kadar süreceği belli olmayan bir sürgün hayatı daha başlamış oldu.

General Abdülkerim Kasım'ın 14 Temmuz 1958 tarihinde yaptığı darbeyle Irak monarşisine son vermesinin ardından Kürtler adına umutlar yeniden yeşerdi. Zira, Molla Mustafa tekrar Irak'a döndü, Kürtçe basın serbest kılındı. En önemlisi ise düzenlenen geçici anayasada Kürtlere ilk defa Araplarla birlikte yer verildi. Anayasa bu iki halkın ulusal çıkarlarını Irak'ın egemenliği içerisinde garanti altına aldı. Hatta sembolik olarak yeni kurulan cumhuriyetin armasında çapraz iki Arap kılıcıyla birlikte bir Kürt hançeri de yer aldı. Bununla birlikte yeni anayasanın ikinci maddesinde Irak Devleti'nin Arap ulusunun bir parçası olduğu açıkça vurgulandı. Ancak bu durum Kürtleri endişelendirmekteydi. Zira Kürtlere karşı tavizkar tutumundan dolayı Arap milliyetçisi olan Başbakan Yardımcısı Albay Abdüsselam Arif, General Kasım'la ters düştü. Irak'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır-Suriye) ile birleşmesi fikrini savunan Arif yanlıları Mart 1959'da Musul'da ayaklanma başlattı. Bu ayaklanmayı Kürtler ve Irak Komünist Partisi'nin yardımıyla bastıran General Kasım milliyetçilerin tepkilerini engellemek amacıyla Kürtler üzerinde yaptırımlar uygulamaya başladı. Kürtçe yayın yapan gazeteler yasaklandı ve KDP yöneticileri tutuklandı. Molla Mustafa ise Barzan'a geçerek kendini korumaya aldı. Ancak çok geçmeden hükümetin silahlandığı ezeli düşman Zibariler ile Barzaniler arasında ciddi çatışmalar yaşanmaya başladı. Irak ordusunun da savaşa müdahil olmasıyla daha fazla direnemeyeceğini anlayan Molla Mustafa Barzan'dan ayrılarak Zaho dağlarına çekildi ve 1961-1962 kışını burada geçirdi (Chailand, 1994: 54-56; Kutschera, 2013: 239-278).

Şubat 1963'te Baasçılar bir darbeyle General Kasım'ı yönetimden indirip idam ettiler. Ancak Barzaniler ile sürdürülen mücadele devam etti. Hükümet Temmuz ayında Molla Mustafa üzerine düzenlenen operasyonu resmen başlattı. Baas Partisi'nin karşılaştığı iç çekişmelerden dolayı Kasım ayında duran çatışmalar 1964 yılının sonunda tekrar başladı. Molla Mustafa, İran Şahı ve İran Kürtlerinin yaptıkları yardımla Irak ordusuna ciddi üstünlük sağladı. Haziran 1966'da Baasçı Başbakan Mareşal Arif'in

ateşkes anlaşması yapılmasını kabul etmesiyle çatışmalar durdu. Anlaşmaya göre Kürtlerin ulusal hakları tanındı, af çıkarıldı ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edildi. Baas rejimine karşı zafer kazandığını düşünen Molla Mustafa 1969 yılına kadar üç yıl süreyle Bağdat'tan bağımsız bir diplomasi yürüttü. Öyle ki Arap-İsrail Savaşı'nda (Altı Gün Savaşı) bile sembolik de olsa Irak ordusuna yardım etmeyi reddetti. Ancak bu zoraki barış dönemi çok uzun sürmedi. Mart 1969'da Molla Mustafa'nın kuvvetleri ve Irak ordusu çatışmalara tekrar başladı. Barzaniler Kerkük'teki petrol tesislerini vurdular ancak Irak ordusu buna yeterli düzeyde cevap veremedi. Hükümetin varlığı tehlikeye girince Saddam Hüseyin'in baskısı sayesinde 11 Mart'ta yeni bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla KDP resmen tanındı ve Irak nezdinde meşru hale geldi. Bundan sonraki dönemde de ilişkiler inişli çıkışlı devam etti. Molla Mustafa'ya düzenlenen suikast girişimlerinden sonra taraflar tekrar savaşın eşğine gelse de Mart 1973'te Saddam Hüseyin hükümetin Irak Kürdistanı'nın otonom bir yapıya sahip olmasını kabul ettiğini duyurdu (Chaliand, 1994: 58-62). Şüphesiz bu tuhaf bir durumdu. Zira Baasçı yöneticiler tek taraflı olarak bu kararı almışlardı ve Kürtlerin rızası olsun ya da olmasın kendi özerklik planını uygulamaya kararlıydılar. Saddam Hüseyin'e göre KDP bütün Kürtlerin temsilcisi değildi ve asıl amaçları Kürt hareketinde bir muhalefet oluşturmaktı. Molla Mustafa'nın oğlu İdris ve Baasçılar arasında Kürdistan'ın kapsayacağı alan ve özellikle Kerkük'ün statüsü konusunda birkaç ay süreyle yapılan pazarlıklar sonuçsuz kaldı ve artık yeni bir savaş kaçınılmaz hale geldi. Savaş, Şubat 1974'te top atışlarıyla her iki tarafın da 200 kadar kayıp vermesine neden olan çatışmalarla başladı ve yıl boyunca devam etti. Sonbaharda İran Şahı'ndan gelen yardımlar sayesinde Molla Mustafa Baasçılara karşı ciddi üstünlük sağladı. Ancak 4 Mart 1975'te Cezayir'de düzenlenen OPEC zirvesinde yapılan görüşmeler sırasında Saddam Hüseyin ve İran Şahı, 1937 yılından kalma Şatt'ül Arab meselesini çözüme kavuşturdu. Tabi ki bu anlaşmanın en önemli sonuçlarından birisi de Şah'ın, isyanları boyunca Molla Mustafa'ya verdiği desteği kesmesi idi. Bunun üzerine Şah ile görüşmek üzere İran'a giden Molla Mustafa'nın görüşme isteği kabul edilmedi. Aynı şekilde ABD'den de istediği desteği alamayan Molla Mustafa için yolun sonu görünmüştü. Özellikle İran'dan gelen askeri yardımların kesilmesiyle Irak ordusuna karşı mücadele gücü kalmayan Molla Mustafa 20 Mart 1975'te ateşkes ilan etti. Akabinde ABD'den sığınma hakkı talebinde bulundu ve Eylül-Ekim ayında CIA gözetimi altında uzun süre yaşayacağı Amerika'ya yerleşti (Kutschera, 2013: 344-388).

Molla Mustafa'nın oğulları Mesud ve İdris ile birlikte ABD'ye sığınmasının ardından KDP de dağılma sürecine girdi. 1976 yılında İdris İran'a döndü, Mesud ise 1979 yılında babası Molla Mustafa'nın yaşadığı Amerika'da ölmesine kadar Irak'a dönemedi (McDowall, 2007: 343-344). Aynı yıl yapılan bir kongreyle Barzani kardeşler yeniden KDP'nin yönetimine getirildilerse de İdris'in 1987 yılında ölmesinden sonra Mesud hem aşiretin hem de partinin tek lideri haline geldi. 1980-1988 yılları arasında devam eden Irak-İran Savaşı'nda Tahran yönetimiyle ittifak ilişkisi kuran Mesud Barzani, İran'ın desteğiyle Irak'ın kuzeyinde yeniden gerilla savaşına başladı. Öyle ki, Mesud Barzani yönetimindeki KDP Saddam rejimi düşene kadar İran'a koşulsuz destek verme niyetinde olan tek partiydi. Hatta bu amaç doğrultusunda Irak'ın kuzeyindeki Kürt bölgelerini kısmen İran ordusunun kontrolüne verilmesinde bir sakınca görmedi. Zira verdiği bu destek sayesinde peşmerge ve silah gücünü ciddi şekilde artırdı. Saldırıları Kerkük ve Süleymaniye'ye kadar genişleten KDP, Soranice konuşan bölgede de tutunmaya başladı. Böylelikle dönem itibariyle en büyük muhalifi ve hatta zaman zaman aralarında çatışmanın da yaşandığı Celal Talabani yönetimindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi'nin etkinliğini kırmayı başardı (Bruinessen, 1986: 23-27). Hareket alanının artması, bölge genelinde kazanılan güç ve etkinlik Barzanilere Bağdat Hükümeti'ne karşı yeni bir isyan başlatma olanağı verdi. Zira, 1991 yılında Saddam Hüseyin kendi toprakları olduğu iddiasıyla Kuveyt üzerine bir saldırı başlatmıştı. Bu durumundan faydalanmak niyetinde olan Kürtler ve Şiiler ABD başta olmak üzere batılı müttefiklerinin teşvikiyle ayaklandılar. Ancak ABD'nin müdahalesiyle kısa süre içerisinde Kuveyt'ten çekilmek zorunda kalan Saddam'ın isyanlara yanıtı sert oldu. Irak ordusu karşısında ciddi kayıplar veren isyancıları ve bilhassa Kürtleri kurtarmak amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 36. Paralelin kuzeyi uçuşa yasak bölge ilan edilerek Kürtler için güvenli bölge oluşturuldu. Güvenli bölge genel itibariyle özerk Kürt bölgesini kapsıyordu. Irak ordusunun güvenli bölgeden çekilmesiyle Mesud Barzani yönetimindeki KDP ve Celal Talabani liderliğindeki KYB seçime giderek 1992 yılında ilk Kürt Bölgesel Meclisi'ni oluşturdular. İki yıllık bir sürenin ardından 1994 yılında Mesud Barzani ve Celal Talabani arasında uzun süredir var olan anlaşmazlık had safhaya çıktı. Barzani ve Talabani arasındaki güvensizlik Kürtler arsında dört yıl sürecek olan silahlı bir çatışmaya dönüştü. Her iki tarafın da verdiği

ciddi kayıplardan sonra da bölgesel yönetim, Erbil merkezli Barzani yönetimi ve Süleymaniye merkezli Talabani yönetimi arasında ikiye ayrıldı. Ardından bu iki yönetim 1998 yılında Washington'da yapılan bir anlaşmayla uzlaşma yoluna gitse de tam bir birleşme sağlayamadı (Ahmed, 2012: 7-9). Beş yıl boyunca nispeten sakin bir dönem geçiren Kürtler ve özelde Barzaniler, ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgaliyle yeni bir döneme girdi. Saddam ile birlikte son Baas rejiminin devrilmesiyle Kürtler güneye doğru saldırılar başlattılar. İlk ve en önemli hedefleri çok uzun yıllardan beri hayalini kurdukları petrol kenti Kerkük oldu. Şehrin ağırlıklı olarak Türkmenlerden oluşan nüfus yapısını değiştirmek amacıyla nüfus ve tapu müdürlüklerini yaktılar. Kente diğer bölgelerden gelen Kürtlerin yerleşmesini sağladılar. Irak'ta oluşan kargaşa ve istikrarsızlık her anlamda Kürtlerin lehine gelişti. 2005 yılında da Kürt Bölgesel Yönetimi, Irak Anayasası'nda kurucu unsur olarak yer aldı ve aynı yıl Mesud Barzani yapılan seçimler neticesinde Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı seçildi. Bu dönemden sonra Mesud Barzani'nin *de facto* bir devlet başkanı gibi hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, sınırların kontrolü, petrol kuyularının işletilmesi ve uluslararası anlaşmaların yapılması gibi işlemleri çoğunlukla merkezi hükümetten bağımsız olarak gerçekleştirdi. Diğer taraftan, peşmergelerin DAEŞ'e karşı yürüttüğü silahlı mücadele sayesinde uluslararası alanda sempati kazandı. Mesud Barzani tüm bu kazanımlarının kendisine vermiş olduğu cesaretle ve Kürtlerin kurucu lideri olma hayaliyle bağımsızlık referandumu kararı aldı. Ancak Barzanilerin bağımsızlık hayali kuran üçüncü nesli olarak başlattığı bu hareket uluslararası camiada destek bulmadı. Buna rağmen kararından vazgeçmeyen Mesud Barzani Eylül 2017'de bağımsızlık referandumunu gerçekleştirse de istediklerini elde edemedi. Hatta bağımsızlık bir yana Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı olarak sahip olduğu birçok hakkı da kaybetti. Türkiye ile olan sınır kapılarının kontrolü ve Kerkük'teki petrol kuyularının işletilmesi Bağdat'ın denetimine geçti. Bu gelişmeler üzerine Mesud Barzani bir ay sonra Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanlığı'ndan istifa ederek emekliye ayrıldı.

5. SONUÇ

XIX. yüzyılda Nakşibendi tarikatının Barzan halifeliğini alarak etrafında topladıkları müridleri sayesinde bölgede ilk defa etkin olmaya başlayan Barzanilerin aktif olarak tarih sahnesine çıkışı I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesine ve Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelmektedir. Zira bu döneme gelinceye kadar mehdi ve peygamber gibi payeleri kullanmakta bir beis görmeyen Barzan Şeyhleri, bölge Kürtleri üzerinde güç ve etkinlik sahibi olmuşlardı. Genelde İslam dinini özelde de Nakşibendiliği yozlaştırarak dış dünyadan izole, dağlık alanlarda eğitimden uzak bir şekilde yaşayan Kürtler üzerinde kurdukları otoriteyle birlikte isyancı ve ayrılıkçı bir politika gütmeye başladılar. Bu durum ilk olarak Osmanlı'nın sancılı dönemlerini fırsat bilen Şeyh II. Abdüsselam'ın başlattığı ayaklanmalarla kendini göstermiştir. Bu dönemden sonra Barzani ayrılıkçılığindeki din ve tarikat etkisi azalmış, ideolojik olarak Kürtçülük politikası daha etkin hale gelmiştir. Bu değişim en çok Molla Mustafa döneminde kendini göstermektedir. Zira 1930'dan 1975'e kadar yaklaşık yarım asır boyunca çıkardığı isyanlar ve takip ettiği ayrılıkçı politika Molla Mustafa'yı Kürtler açısından siyasi bir lider konumuna getirmiştir. KDP de onun döneminde ve önderliğinde kurulmuş ve böylece Molla Mustafa ile birlikte Kürt hareketi de politik bir nitelik kazanmıştır. Bu sayede Barzanilerin bölgedeki Kürtler ve diğer aşiretler üzerindeki etkinliği daha da artmış ve Barzani Aşireti Kuzey Irak Kürtlerinin büyük bir kesimi adına söz sahibi olan tek lideri haline gelmiştir. Hatta Molla Mustafa, başını çektiği isyanlarla uluslararası alanda dikkatleri üzerine çekerek Rusya, İngiltere ve İran gibi devletlerle ilişkiler kurmuştur.

Molla Mustafa'dan sonra bölgede Barzanilerin etkinliği nispeten devam etse de asıl kazanımlarını Körfez Savaşlarından sonra elde etmişlerdir. I. Körfez Savaşı'ndan sonra 1992 yılında yapılan seçimlerle birlikte Kürt Bölgesel Meclisi oluşturulmuş ancak bu dönemde Kürtler içinde bir kırılma da yaşanmıştır. Talabaniler ile Barzaniler arasında meydana gelen bölgesel ve kitlesel bölünmeler silahlı çatışmalara kadar uzanmıştır. Bununla birlikte Kürtlerin ve özellikle Barzanilerin Bağdat yönetiminden elde ettiği asıl kazanç 2003'te II. Körfez Savaşı'nda ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra olmuştur. Bu işgalle Saddam Hüseyin yönetimindeki Baas rejimi son bulmuştur. İşgal sürecinde ABD'nin kale içindeki adamı Kürtlerdi. Zira ABD kuvvetleri ile birlikte hareket ederek Irak'ın güneyine doğru işgal hareketine katkıda bulundular. Irak'ta meydana gelen kargaşa ve istikrarsızlığı değerlendiren Kürtler 2005 yılında yapılan seçimler neticesinde Kürt Bölgesel Yönetimi'ni oluşturdular. Bu yönetimin başkanlığına ise Mesud Barzani seçildi. Mesud Barzani de ailenin diğer üyeleri gibi ayrılıkçı politikayı devam ettirdi. Ancak bu defa Barzani ayrılıkçılığı farklı şekilde tezahür etti ve Eylül 2017 bir

bağımsızlık referandumu düzenlendi. Referandum sonucunda bağımsızlık yönünde bir karar çıksa da – ki çıkan bu kararın şaibeyle elde edildiği yönünde kuvvetli emareler vardır- bu karar ulusal ve uluslararası açıdan bir karşılık bulmadı. Üstelik Türkiye ve İran'ın ekonomik yaptırımları karşısında daha fazla dayanamayan Mesud Barzani bu yenilgiyi hazmedemeyerek Başkanlık'tan istifa etti. Böylelikle Barzanilerin bağımsızlık hayali bir kez daha hüsrana uğradı.

Öz itibariyle, Barzani ayrılıkçılığı bir asırdan daha uzun bir süredir devam etmektedir ve 2017 referandumuna kadar kullandıkları bütün yöntemler klasik asi grupların ya da silahlı terör örgütlerinin metotlarına benzemektedir. Bölgenin istikrarsızlığından yararlanıp düzenledikleri bağımsızlık referandumu nispeten daha demokratik olsa da seçime karıştırdıkları şaibe ve hileler referandumu itibarsız hale getirmiştir. Zira, seçim sonuçlarını kendileri dışında tanıyan kimse olmamıştır. Bu sonuçla Barzanilerin Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtler üzerindeki etkisi kırılmaya başlamış, Barzani ailesinin üçüncü kuşak lideri Mesud Barzani'nin Kürtlerin kurucu lideri olma hayali son bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aegleton, William, *Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946*, (Çev. M. Emin Bozarslan), (Köln: Komkar Yayınları, , 1989)
- Ahmed, Mohammed M. A., *Iraqi Kurds and Nation-Building*, (New York: Palgrave Mcmillan, 2012)
- Bilgin, M. Sıraç, *Barzani*, (İstanbul: Fırat Yayınları, 1992)
- Bruinessen, Martin Van, “*The Kurds Between Iran and Iraq*” , MERIP Middle East Report, No:141,1986, s.14-27 (Erişim Adresi: JSTOR, www.jstor.org/stable/3011925 Erişim Tarihi: 05.02.2018)
- Bruinessen, Martin Van, *Ağa, Şeyh, Devlet*, (Çev. Banu Yalkut), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015)
- Bruinessen, Martin Van, *Kürdistan Üzerine Yazılar*,(Çev. Nevzat Kırış vd.), (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015)
- Celil, Celilê, *Kürt Halk Tarihinden 13 İlginç Yaprak*, (Çev. Hasan Kaya), (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2007)
- Chaliand, Gerard, *The Kurdish Tragedy*, (New Jersey: Zed Books Ltd, 1994)
- Eilers, Wilhelm, “Barzan”, *Encyclopaedia Iranica*, III/8, s.839-840 (Erişim adresi: <http://www.iranicaonline.org/articles/barzan-part-of-a-town-quarter-mahalla-street-kuca> Erişim Tarihi: 13.12.2017)
- Jwaideh, Wadie, *The Kurdish National Movement: Its Origins and Development*, (New York: Syracuse University Press, 2006)
- Kaplan, Sefa, “*Barzani Ailesi'nin Yahudi Olduğu Ortaya Çıktı*”, (Hürriyet, 18 Şubat 2003)
- Kutschera, Chris, *Kürt Ulusal Hareketi*, (Çev. Fikret Başkaya), (İstanbul: Avesta Yayınları, 2013)
- McDowall, David, *A Modern History of the Kurds*, (New York: I.B. TAURIS, 2007)
- Çay, Abdulhaluk M., *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2010)
- Nikitine, Basil, *Kürtler*, (İstanbul: Örgün Yayınevi, 2015)
- Perinçek, Mehmet, *Sovyet Devlet Kaynaklarında Kürt İsyamları*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014)
- Sabar, Yona, *Bir Antoloji: Kürdistanî Yahudilerin Halk Edebiyatı*, (Çev. Selahattin Çelik), (İstanbul: Doz Yayınları, 2005)
- Turgut, Hulusi, *Barzani Dosyası*, (İstanbul: Doğan Kitap, 1969)
- Uçar, Ahmet, “Hahamların Torunları: Barzanîler”, *Tarih ve Düşünce*, Sayı 12, 2002, s.16-24.